

Programa

1 Hoy que Gerona a María

Villancico a 9 a San Vicente, su Pueblo. Para la fiesta que se dedica a nuestro Monarca Carlos tercero, Rey de las Españas -que Dios gde.- (gener 1710)

2 Venid mortales

Solo de bienvenida al Obispo de Gerona. (gener 1711)

3 La pasión sobre el pecho

A 4, A San Bernardo

4 Del globo celeste

Solo con Instrumentos a San Francisco Xavier

5 Ay Dios, ay madre mía!

A los Dolores de María Santísima

6 Lamentatio secunda in coena Domini.

Vau.

7 Sol que rayas tan benéfico

Solo Al Nacimiento de Jesu Christo

8 Cesad instrumentos

Villancico á 13, A los Dolores de Maria Ssma

<i>soprano (tiple)</i>	Clara Valero
<i>contralt</i>	Oscar Bonany
<i>tenor</i>	David Hernández
<i>baríton</i>	Xavier Pagès
<i>oboès barrocs</i>	Ivan Alcazo, Xavier Blanch
<i>violins barrocs</i>	Alba Roca, Elisabeth Bataller
<i>violoncel barroc</i>	Daniel Regincós
<i>llaut barroc</i>	Albert Bosch

Direcció musical: Alba Roca i Albert Bosch

Coordinació general: Jaume Pinyol

Partitures conservades a la Biblioteca Nacional de Catalunya.

~~~~~

Josep Gaz (Martorell 1656- Girona 1713) és un dels compositors importants de la plenitud del barroc català. Clergue molt actiu, treballador i molt organitzat, va ser educat musicalment a Barcelona, exercint primer com a mestre de capella a Mataró (1675-85), després a Sta. Maria del Mar (1685-90) i arribant finalment a Girona el

1690, on es jubilarà el 1711, morint-hi poc després, als 57 anys, un 27 de desembre, ara fa 300 anys.

La seva obra abandona lentament el barroc hispànic i cortesà per tal d'obrir-se als influxos napolitans arribats per via marítima a Barcelona -Nàpols era possessió catalana-. En ens ha deixat unes 150 obres de notable vàlua, en castellà i llatí, de tema molt variat des del joc de cartes fins a benvingudes a les autoritats o bé d'ingrés a clausura de filles de la noblesa gironina.

La capella musical de què disposa Gaz estava formada per uns 16 adults, gairebé tots clergues que havien guanyat la plaça per oposició, més quatre infants per a les veus agudes. Per tant desconeixia les masses corals que apareixen al s.XIX, ell composava per a professionals una música agradable a l'oïda d'uns fidels litúrgicament passius. La seva música és d'una gran versatilitat de melodies variades i elaborades, amb canvis de ritme sovintejats, d'una notable claredat melòdica i algunes gosadies harmòniques. Els seus textos són en un castellà d'un barroquisme extrem i sovint de comprensió difícil, segurament pensats més per a lluir entre els personatges cultes de la ciutat que per a l'edificació moral dels fidels.

Música Antiga de Girona és una associació destinada a divulgar els tresors de l'arxiu musical de la catedral de Girona. Fundada l'any 2000 ha digitalitzat l'obra dels mestres de capella entre 1690 i 1815 així com totes les composicions anònimes. Ha publicat quatre CDs amb obres provinents de l'arxiu capitular gironí.

Comentaris

1-i 2 són villancets de contingut polític contraposat. La ciutat de Girona passà als Austries el 1705, fet que va provocar que el bisbe de la ciutat -felipista notori- fugís a Perpinyà. El gener del 1710, en plena guerra de Successió, el pretendent austriacista visità la ciutat per inspeccionar les defenses. Gaz li dedicà el villancet núm.1. Al cap d'un any les tropes borbòniques van conquerir la ciutat, tornant el bisbe tot seguit, però en arribar no volgué rebre els canonges que l'esperaven al peu de l'escala de la catedral. L'endemà Gaz dedicà al bisbe el villancet núm. 2, del que s'ha fet famosa la primera copla.

3- Villancet de la mateixa època que el núm 1, escrit possiblement amb motiu de la visita del Pretendent Austríacista al convent de les monges Bernardes del carrer de Sta. Clara de Girona.

4 – Solemne peça composta per la inauguració del retaule de la Puríssima de la catedral gironina. Fou obrat per l'escultor Pere Costa i pagat pel canonge Cristòfol Rich, - relacionat amb els jesuïtes- , fet que explica la seva composició: la part superior va dedicada a St. Cristòfol, patró del canonge donant, la central a la Puríssima, de gran devoció a Girona, i la inferior representa la mort de St. Francesc Xavier (1506-1552). Aquest sant, evangelitzador del Japó, va morir dins una cova prop de Macao quan esperava l'autorització per entrar a la Xina, com narren les coples d'aquest villancet. Musicalment l'autor mostra aquí una gran llibertat compositiva, barrejant elements de la cantata a solo amb l'estructura del villancet castellà, amb patrons melòdics simples i variant entre els ritmes binaris i ternaris.

5 Ay Dios, ay madre mía!

Els servites –la tercera orde mendicant- va instal·lar-se a l'actual Empúries al s. XVII, amb la intenció d'evitar que les idees i la propaganda protestant, tan actives al N dels Pirineus, s'estenguessin per Catalunya seguint les directrius del concili de Trento. Escollien famílies influents a les principals ciutats i amb elles crearen congregacions –anomenades dels Dolors- amb les quals escamparen un nou model de pietat basat en la contemplació del dolor de Maria i del Crucificat com a principal eina de conversió personal. Aquesta tendència culminarà més tard amb el mestre de capella Gònima (1710-1792) qui compondrà fins a 15 oratoris, dedicats tots exclusivament a la Verge dels Dolors. A l'igual que altres composicions d'avui, aquesta presenta ampliada l'estructura del villancet castellà amb la introducció d'àries i recitatius, que de fet la converteixen en cantata, seguint els models napolitans, allunyant-se així mica a mica dels models musicals de la cort de Madrid.

6 Lamentatio secunda in coena Domini.

Les celebracions de la Setmana Santa formen el nucli de les celebracions litúrgiques de tot l'any. En escoltar aquesta obra cal imaginar la catedral gironina mig a les fosques, a primera hora del matí del dijous sant, amb els

quinze ciris encesos del canelobre del presbiteri que il·luminen la gran nau centra, ciris que van apagant-se a mida que es canten els quinze salms, i entremig seu es canten les Lamentacions. En elles el profeta Jeremies reflexiona cruament sobre les causes de la conquesta de la ciutat de Jerusalem per part dels babilonis l'any 586 a.C. amb la destrucció del seu Temple, centre del judaisme. El profeta conclou que és en la perversió moral de la seva població on cal cercar les causes de la ruïna de la ciutat. El llenguatge rude i les imatges colpidores –mares que no saben què fer davant els seus petits que moren de fam- són utilitzades a la litúrgia amb intenció moralitzant, com a invitació al penediment per tal d'evitar mals majors. Gaz utilitza aquest llenguatge –la teologia del dolor-, amb una música alhora dolça i trista.

7 Sol que rayas tan benéfico

Villancet de Nadal amb un text típic del barroc més exagerat. Per la seva estructura cal situar-lo en els anys de maduresa de Gaz. No sabem si el text prové del mateix compositor, l'ofici de llibretista de villancets és conegut, però el seu vocabulari i el seu refinament són típics de Gaz. Potser degut a la pobresa relativa d'amplis sectors de la ciutat, la nit de Nadal era molt celebrada, sobretot a la catedral, on es barrejava la pietat barroca amb les ànsies de festa d'una població que tenia poc esbargiment. Tot i la prohibició del concili de Trento, el cant de la sibil·la era present a Girona sumant el prestigi del món romà al món litúrgic. En acabar les celebracions litúrgiques hi havia altres celebracions populars fora de la catedral, algunes d'elles representades. N'era una mostra el present villancet? O potser era una peça per a algun dels convents de la ciutat? De moment no ho sabem.

8 Cesad instrumentos

El nou model de pietat que proposen els servites va ser ben rebut pels gironins, imitant-lo altres ordes religioses, fet que explica la seva pervivència actual. No serà doncs estrany que Gaz deixés diverses composicions dedicades als Dolors de Maria, i que fins i tot abans de morir deixà un llegat econòmic important per tal que el seu successor composés un oratori dedicat a aquesta advocació de Maria, ja que ell no es deuria veure amb forces ni salut per a fer-ho, donada la seva malaltia de gota. Donat que els arxius de la Congregació giro-

nina dels Dolors corresponents a l'època de Gaz es conserven només fragmentàriament, de moment no podem saber per a quina ocasió va ser composta aquesta partitura, cosa que no permet d'analitzar-la més a fons.

1- Hoy que Gerona a Maria (1710)

- *Introducción*

Hoy que Gerona a Maria
la consagra fiesta real
en créditos de amor leal
será de Carlos el día.

- *Estríbilla.*

Pues leales corazones
en generosa lid
por dar aclamaciones
a Carlos competís, decid
las razones de gloria
tan alta, de tan noble
aplausos las causas decid.
O que feliz fue aquel día
que con triunfante espada
ha vencido al enemigo país
oíd, que ya el clarín empieza
con singular destreza
a aplaudir la grandeza
de gloria tan feliz.
oíd las dulces suspensiones
de las aclamaciones
que exaltan los blasones
de un Monarca feliz.
Si, si, si.
que un resumen de regios
primores y todas las gracias
Carlos tiene en si.
Si, si, si
que los cielos y tierra
le aclamen y que Rey
en España declaren
leyes, luces, astros
y milagros mil,
si,si,si

- *Coplas:*

1-Si las leyes tan claro
disponen que excluyen
de España la francesa lid

bien se ve que las leyes
declaran Rey de toda
España a Carlos feliz
Si si si
porque a Carlos tercero
le viene por raíz de España,
siendo de Austria
su Madre Emperatriz
Si si si
A las luces de estrella unos Magos
su Rey adoraron por verla lucir
pues si luces nos lo manifiestan
que es Carlos Rey nuestro habré de decir
Si si si
pues por Carlos sin duda
antes ya de venir
nuevas constelaciones
se vieron ya lucir
Si si si

2 Venid Mortales (1711)

Venid mortales, venid y corred.
Venid zagales todos los leales
venid y corred, noble y plebeyo
venid con el clero venid y llegad
que veréis los cielos hermosos
y bellos con tranquilidad,
pues ya los prodigios son
como se han visto por fidelidad.
Vaya de fiesta, vaya de gala,
que el Pastor ya ha vuelto
con lustre al rebaño.
Albricias pido de ver
tan lucido vuestro mayoral,
pues que de su ausencia
vuelve a dar remedio
por el bien real.

- *Coplas*

1. Señor ilustrísimo
con afectos buenos
siendo Butifleros
aquí cantaremos.
2. Alégrese el Orbe
pues ha vuelto el sol
desde su ocaso
a su arrebol.
5-Nobles ciudadanos
los que buenos sois
digáis que Phelipe

viva el Bourbon.

3- La pasión sobre el pecho con fineza.

La pasión sobre el pecho
con fineza,
Bernardo quiere, abraza,
estrecha y lleva
¡Si esto es fineza
que serán, que serán,
Ay Dios, las penas!
¡Si esto son penas,
que serán, ay Dios, finezas!
Cruz, azotes y lanza
porque penan dentro
del corazón poner intenta
Si esto son penas...

Coplas

- 1 Amor que quieres de mí
Que así dulce me atormentas
pues me fabricas delicias
con instrumentos de penas,
¡Si esto son penas
que serán, ay Dios,
finezas!
- 2 Estos dulces instrumentos
cuando los brazos aprietan
se va en cariños el alma
y el corazón en finezas,
¡Si esto es fineza,
que serán, ay Dios,
las penas!

4 Del globo celeste

- Estribillo

Del globo celeste,
del Trono divino
apresurad Serafines
el vuelo haced
por los astros
brillante camino.
Porque os llama un prodigio
que no cabiendo ya
sobre la tierra
a otra esfera
se parte peregrino

Coplas

- 1 Xavier es quien os llama
cuyo indecible aliento

piensa que es poco
el contrastar dos mundos
y a la conquista pasa
de los Cielos.

- 2 No muere, no, que nunca
los Héroes fenecieron,
el cuerpo le embaraza
sus proezas
y para estar más libre
deja el Cuerpo.

- 6 Ya al cuerpo dejó el alma
pero de forma bello,
que en el Cielo
tal vez dudar pudiera
si la mudanza
le mejoró el puesto.

Recitado

Ay, mundo desdichado, inadvertido!
¡Que en Xavier has perdido
un Héroe a cuya gloria
te debes a ti mismo y tu memoria.
Que infelice te advierto,
vivo en tu engaño, en mi concepto muerto;
pues si el grande Xavier te daba aliento,
vivir no puedes sin tan gran portento.
Siente tu muerte, siente,
y con afecto grato y reverente
las cenizas adora
del que ilustró los pueblos
de la aurora.

- Aria

Aunque así no pagaras
los favores de Xavier
pues mas cuanto le obsequiases
quedaras más a deber.

5- Ay Dios, ay Madre mía

Introducción

Ay, ay Dios! ¡Ay, Madre mía!
Ay, ay, ay, ay!
potencias gemid
sentidos llorad,
porque si a María
le aflige el dolor
mejor es gemir
mejor es llorar
y con vuestro
llanto aliviar

gemid, llorad,
¡Ay, suspirad!
¡Ay, ay, ay!

Recitado

¡Ay, dulce Madre mía!
Viviente esfera
de la luz del día
ya sé que de tu Cielo
en las regiones
admites dolorosas
impresiones
que empañan tu belleza
tenebrosos nublados de tristeza
porque apagó ya el sol sus lucimientos
en eclipses sangrientos
a violencias del dolor,
que aleve sacrílego
se atreve penetrar
hasta el centro de tu pecho
y el corazón deshecho
en líquidos raudales
allá en el pecho
se inundó en corales.
Quien con dolor ¡Ay Madre!
sin perderlas
de tu bermejo mar
llorará perlas.

Aria

Si el dolor en qué penáis,
lágrimas del alma son.
Mucho os debe el corazón
pues con él siempre lloráis.

Recitado

¡Mas ay de mí!
que endurecido el pecho
no ablanda sus rigores
y a tanto dolor tuyo
se obstina terco el corazón
de bronce
pero ya al cielo acuso
rigor tanto
por que inunda
tus ojos con el llanto;
si lloras dessa suerte
por ver que en no llorar

está mi muerte.
Mío sea el dolor,
ya mi alma herida
te ruega que no llores
por tu vida.
No es bien que soles
de esas niñas bellas
desperdicien estrellas;
yo lloraré por tí,
cesen enojos,
no llores Madre mía
por tus ojos.

Aria

Porque todos mis sentidos,
dispuestos para morir,
lloran a más no poder
penan para non vivir.

Estríbillo

Ojos llorad, potencias gemid,
sentidos penad, que si con lágrimas
vuestro dolor, al Cielo se sube
en la esfera de amor la nube
del llanto se puede llenar.
Almas sentid, ¡Ay, suspirad!
Ay, ay, ay, ay!
y pues el dolor sentís de María
inúndese el pecho en mar de agonía
y en líquidas perlas fuentes desatad,
potencias gemid, sentidos llorad,
Ay, ay, sentid, suspirad
Ay, ay, ay, ay,

6- Lamentatio 2^a In coena Domini.

- *Vau.* Et egressus est a filia Sion, omnis decor ejus: facti sunt principes ejus velut arietes non invenientes pascua et abierunt absque fortitudine ante faciem subsequenti.

- *Zain.* Recordata est Jerusalem dierum afflictionis suae et praevaricationis, omnium desiderabilium suorum quae habuerat a diebus antiquis, cum caderet populus ejus in manu hostili, et non esset auxiliator: viderunt eam hostes, et deriserunt sabbata ejus.

- *Heth.* Peccatum peccavit Jerusalem, propterea instabilis facta est: omnes, qui glorificabant eam, spreverunt illam, quia viderunt ignominiam ejus: ipsa autem gemens, conversa est retrorsum.

- *Teth.* Sordes ejus in pedibus ejus, nec recordata est finis sui: deposita est vehementer, non habens consolatorem; vide, Domine afflictionem meam, quoniam erectus est inimicus.

Jerusalem, Jerusalem, convertere ad Dominum Deum tuum

6- Lamentació II, matines Dijous Sant.

- *Vau:* la filla de Sió ha perdut tot el seu encant, els seus prínceps són com xais que no troben pastura i caminen sense força davant del qui els persegueix.

- *Zain:* Jerusalem es recorda dels dies de misèria i inquietud, de totes les riqueses que havia tingut des de temps antic, quan la seva població queia en mans de l'enemic sense que ningú l'ajudés. Els enemics ho van veure i se'n reien de les seves celebracions.

- *Heth:* Jerusalem ha pecat molt i per això s'ha tornat inestable: tots els qui l'honraven ara la menyspreen ja que han vist la seva ignomínia, i ella mateixa, sanglotant, s'ha girat d'esquena.

- *Teth:* la seva impuresa la cobreix tota fins als peus, no pensava pas acabar d'aquesta manera, s'ha degradat molt i no troba qui la consoli. Fixeu-vos Senyor en la meva aflicció, doncs l'enemic s'envalenteix.

Jerusalem, Jerusalem, converteix-te al Senyor el teu Déu.

7- Sol que rayas tan benéfico

Sol que rayas tan benéfico

Astros que lucís erráticos

Pájaros que cantáis

músicos parad,

parad rayos, parad luces,

parad cánticos

que en armónicas voces

los ángeles entonan pláticos,

a un infante que si es todo célico

nace hombre clásico.

Mas no cantéis,

que el cristal se dirrite

en amor y deja las almas

con visos del sol

mas no cantéis, no, no.

Pero sí cantad y venid,

que si nace, el más sabio

entre brutos se podrá decir

que el hombre de bruto pasa

a querubín,

tal dicha aplaudid,

que a todos os llama

mi dulce clarín.

Coplas

-1ª Ángeles ya ha nacido Dios hombre

pájaros, ya el sol raya feliz

céfiro, ya una flor dio la aurora

márgenes, ya el enero es abril

ángeles, pájaros, céfiros, márgenes
tal dicha aplaudid,
que a todos os llama
mi dulce clarín.

- 3ª Rústica de un pesebre ruina
fábrica despreciada por vil
delfico de amor trono es luciente
tálamo que envidió al serafín
rústica, fábrica, delfico, tálamo
vio el alba reír
que a todos os llama
mi dulce clarín.

- 5ª- Árabes generosos monarcas
águilas reales plumas batid
nítidos para apurar sus rasgos
átomos con examen sutil
árabes, águilas, nítidos, átomos
de su luz medid
que a todos os llama
mi dulce clarín.

8- Cesad instrumentos

Estríbilla

Cesad instrumentos cesad,
Ay! mas no, no, no,
¡Ay! mas sí, sí, sí,
cesad,
que solo los llantos
hoy tienen lugar.

Coplas

1ª Cercada con siete espadas,
¡Ay! la sellada fuente está
y es tan grande su dolor,
que le hace manar cristal.
2ª El resplandor de los Cielos,
Ay! gime y llora sin cesar
por ver a sus ojos muerto,
al más claro luminar.

Recitado

Y pues en el mar de los dolores
rocío vierten hoy los resplandores,
cristal la fuente mana,
y perlas la concha que más ama;
el corazón se puede consolar,
cese el llanto, y no haya más que llorar.

Aria

Si hay que llorar,
que aunque honor

y glorias se unieran,
no pudieran de su pena
la pena aplacar
y así armado
el dolor sacrosanto
vaya de llanto,
que es error
los consuelos buscar.

Después del recitado y del aria

Pues prosigan los llantos,
lloren sin cesar,
la concha sus perlas,
cristales el mar,
lloren hoy los hombres
y ángeles de paz,